

EVANGÉLIUMI KERESZTÉNYSÉG – POLITIKAI FELELŐSSÉG

Kevés kérdés okozott nagyobb vitát az egyháztörténelemben, mint az egyház és a politikai hatalom viszonyának ügye. A kereszténység olyan világban született, melyben szoros kapcsolat alakult ki a vallás és a politika között. E tekintetben a zsidó társadalom teokratikus hagyományai éppen olyan fontosak voltak, mint a római császárok személye körül kialakult kultuszok. Amikor a császárkultusz már kifáradt és elvesztette összetartó képességét, Konstantin a kereszténységben fedezte fel azt az erőt, ami megmentheti a római birodalmat a széteséstől. Mindez új helyzetet teremtett a kereszténység számára: a rabszolgák vallása egy csapásra birodalmi ideológia lett. Már nem csak az volt a feladata, hogy felkészítse az embereket a mennyek országára, magára kellett vennie a földi birodalom jövődjének ügyét is. Így maradt ez egészen a felvilágosodás koráig, a „laikus”, azaz a világi állam megszületéséig. A világi állam azonban új kihívások elé állította a keresztényeket: meg kellett találni helyüket egy olyan világban, ahol a kereszténység szinte teljesen elvesztette birodalmi ideológiai jellegét.¹

A huszadik és a huszonegyedik században az egyház – a Hetednap Adventista Egyház is – a legkülönbözőbb politikai struktúrákkal szembesült: tevékenykedett monarchiákban, polgári demokratikus, fasiszta, szocialista-kommunista rendszerekben éppen úgy, mint iszlám köztársaságokban. Volt dolga afrikai, latin amerikai diktátorokkal, királyokkal és kiskirályokkal, egyszóval mindenféle rendű és rangú társadalmi formációkkal.

E találkozások nyomán az egyháznak olyan kérdésekre kellett válaszolnia, minthogy kell-e segítenie azokat, akik a politikai hatalmat gyakorolják? Mit tegyen az egyház akkor, ha a hatalom birtokosai visszaélnék tekintélyükkel? Szembefordulhatnak-e a keresztények azokkal, akik a hatalmat gyakorolják, vagy inkább simuljanak oda az éppen regnáló hatalomhoz? A kérdéseket lehetne szaporítani, de már az eddig feltett kérdés is több annál, mint amit egy előadásban meg lehet válaszolni. Ezért arra törekedtem, hogy az Újszövetségből kiindulva megfogalmazzak néhány olyan alapvető megközelítési módot, ami segíthet nekünk abban, hogy egészséges kapcsolatot alakíthassunk ki a politikai hatalom birtokosaival.²

Előadásomban szeretném bemutatni, hogy az Újszövetség tanítása az egyház és a hatalmasságok viszonyáról korántsem olyan egysíkú és sematikus, mint ahogy azt sokan

¹ Ha valaki szeretne elmélyülni az állam-egyház kapcsolatával összefüggő történeti kérdésekben, annak a következő művet ajánlom, ami egy német szerző munkája: Armin Adam: *Egyház és állam, Rövid történeti bevezetés a politikai teológiába*. Kálvin Kiadó, Budapest, 2008, 218 p.

² Azt hiszem, a téma természetéből fakad, hogy szinte minden olyan tanulmányban, ami az egyház és a politikai hatalom kapcsolatáról szól, kimutatható annak a szituációnak a hatása, amiben a szerző élt. Ennek ellenére érdemes tanulmányozni néhány olyan újszövetségi, illetve szociáletikai művet, ami magyar nyelven hozzáférhető. Karner Károly: *Állam és felsőbbtség az Újszövetségben*. Budapest, 1943, 27 p. Pröhle Károly: *Az állam az Újszövetségben*. Az Országos (Evangélikus) Lelkészi Munkaközösség Budapesten 1958. november 25-én tartott teológiai konferenciáján elhangzott előadás. Lelkipásztor, 1959, 19-26. p. Török István: *Etika*. Free University Press, Amsterdam, 1988, 244-269. p. (Török István etikáját az 1930-as években készítette Emil Brunner és Karl Barth hatása alatt, és 1956-ig dolgozott rajta.) Nagy Gyula: *Egyház a mai világban. Teológiai szociáletika*, Evangélikus Sajtóosztály, 1967, 65-81. p.

látták a múltban. Walter E. Pilgrim, akinek „*Kényelmetlen szomszédok? Jézus és az apostolok az egyház-állam viszonyáról*”³ című könyvét többször is idézem majd, azt mondja, hogy Jézus és az apostolok tanításaiban három eltérő modellt különböztethetünk meg: az engedelmességet, a kritikai távolságtartást és az ellenállást. Az evangéliumi keresztények bölcsességén múlik, hogy fel tudják-e ismerni: e modellek közül melyik az, ami leghatékonyabban alkalmazható az egyház mindenkori helyzetére.

Az engedelmesség etikája

Vizsgálódásunkat olyan szövegekkel szeretném kezdeni, melyek úgy mutatják be a politikai hatalmat, mint Istentől rendelt struktúrát, és ebből kifolyólag azt tanítják, hogy a keresztényeknek engedelmeskedniük kell a felsőbb hatalmasságnak. Három csoportba sorolhatjuk ezeket a szakaszokat: első helyen kell szólni a Római levélről (Rm 13,1-7), aztán a pásztori levelekről (1Tim 2,1-2; Tit 3,1), végül egy olyan levélről, ami Rómában született, ez Péter apostol első levele (1Pt 2,13-17).

„Ezek a textusok az államot úgy értelmezik, mint Isten ajándékát, mint isteni létesítményt a közjó érdekében. Az államnak Isten által rendelt célja bátorítani és fenntartani azt, ami javára van közösségi életünknek és elutasítani azt, ami ártalmas és káros. Vagy másként kifejezve az állam Istennek az emberi közösség számára rendelt eszköze a társadalmi rend megőrzése, az igazságosság és a béke megtartása érdekében. Hatalma abban áll, hogy tekintélyét felelősen gyakorolja, és ez által előmozdítja ezeket a kedvező célokat. Viszonzásul a keresztények az államnak hűséggel és tisztelettel tartoznak. Mivel az állam isteni intézmény, a keresztények támogatják a közjó megőrzésére és a rossz megakadályozására irányuló erőfeszítéseit, imádkoznak a hatalmon lévőkért, fizetik az adókat, és próbálnak példás életet élni az emberi közösségben. Így Isten akaratával összhangban cselekszenek. Fordítva, az államnak való szembeszegülésükkel Isten büntetését és az isteni akarat megtagadását kockáztatják.”⁴

Róma 13,1-7: A szakasz egy hosszabb etikai fejtegetés (Rm 12-15) része, ami a levélnek az üdvösségről szóló dogmatikai tanítására épül, és abban összegezhető, hogy a keresztények ne igazodjanak e világhoz, hanem változzanak el gondolkodásmódjukban, tetteikben pedig kövessék azt, ami jó, ami Istennek tetsző és tökéletes (Rm 12,1-2). Mit jelent ez az emberi kapcsolatokban? Azt, hogy a keresztények képmutatás nélkül szeretik hittestvéreiket (Rm 12,9-13), de még azokat is, akik üldözik és bántalmazzák őket (Rm 12,14-18). A szakasz átfogó mondanivalóját ebben a mondatban összegezhetjük: „*Ha lehetséges, amennyire tőletek telik, éljetez minden emberrel békességben*” (Rm 12,18). Mi indokolja a keresztények türelmes szeretetét azokkal szemben is, akik üldözik őket? Az a hit, hogy a dolgok végső kimenetele Isten kezében van, övé a bosszú és az ítélet (Rm 12,19-21).

A szeretetről szóló értekezés az államról mondottak után is folytatódik. Pál azt mondja, „*senkinek se tartozzatok semmivel, csak azzal, hogy egymást szeressétek; mert aki a másikat szereti, betöltötte a törvényt*”, és „*a szeretet nem tesz rosszat a felebarátnak. A szeretet*

³ Walter E. Pilgrim (észak-amerikai evangélikus teológus): *Uneasy Neighbors – Church and State in New Testament*. Fortress Press, Minneapolis, 1999, 226 p. A könyv rövidített magyar fordítását az Ökumenikus Tanulmányi Központ 2006-ban a fent idézett címmel adta ki.

⁴ Pilgrim E. W.: im.: 15. p.

tehát a törvény betöltése” (Rm 13,8-10). Végül az apostol az utolsó idők közelségéről szóló bizonyágtevéssel ad nagyobb hangsúlyt szeretetről szóló szavainak (Rm 13,11-14).

Ebben az összefüggésben találjuk meg a világi hatalomról szóló tanítást, ami azt jelenti, hogy a keresztények, ha lehetséges, és amennyire tőlük telik, békességben élnek a világi hatalommal is. Miért? Azért, mert ebben a kapcsolatban is a szeretet és nem a bosszúállás vezeti őket, és ebben az összefüggésben is tudatában vannak Isten mindenható voltának és ítélő hatalmának. A keresztény becsületesen és békeszerető módon viszonyul a világi hatalomhoz, mert ez a szeretet törvénye, és azért is, mert tudja, hogy a világi hatalom Isten hatalma alatt áll. Itt is van egy összegző mondat: *„Adjátok meg mindenkinek, amivel tartoztok: akinek az adóval, annak az adót, akinek a vámmal, annak a vámot, akinek a félelemmel, annak a félelmet, akinek pedig tisztelettel: a tiszteletet”* (Rm 13,7).

El kell ismernünk, hogy később a keresztények visszaéltek ezzel a szakasszal, ezért ma számos evangéliumi keresztényben fenntartások vannak Pál tanításával szemben. A szakaszt – különös tekintettel az állam és az egyház összefonódására – sokan úgy magyarázták, hogy a világi hatalom Isten különleges védelmét élvezzi, ezért számíthat a keresztények feltétel nélküli engedelmességére. Nem erről van itt szó. Pál a római keresztényeket a világi hatalom iránti józan tiszteletre figyelmezteti, de nem érinti azt a kérdést, hogy mit tegyen a keresztény, amikor a hatalom birtokosai ahelyett, hogy védelmet nyújtanának a gonoszsággal szemben, ők maguk válnak a gonoszság eszközeivé, ezért a Római levél 13. fejezetét nem tekinthetjük az evangéliumi keresztények és a politikai hatalom közötti kapcsolatáról szóló egyetlen normatív tanításnak, az itt elmondottakat ki kell egészítenünk az Újszövetség más szakaszaiban található tanításokkal.⁵

1Tim 2,1-4: A pásztori levelek olyan korban születtek, amikor az egyház kénytelen-kelletlen kezdte tudomásul venni, hogy Jézus eljövetele nem következik be olyan hamar, mint ahogy azt kezdetben hitték. Ezért olyan tanítások vannak a pásztori levelekben, melyek a keresztények házirendjére, és gyülekezeti életének megszervezésére vonatkoztak. A világi hatalomról szóló szakasz az istentiszteletről, azon belül is az imádságról szóló tanítás szélesebb összefüggésében található (1Tim 2,1-15). Miért imádkozzanak a keresztények *„a királyokért és minden feljebbvalóért”*? Először azért, mert *„ez jó és kedves a mi üdvözítő Istenünk színe előtt”* (1Tim 2,3), másodsor azért, mert nyugodt és csendes életre van szükség (1Tim 2,2) ahhoz, hogy a keresztények *„hitre és igazságra”* taníthassák a népeket, (1Tim 2,7).

Az első században a császáráért és a birodalomért mondott ima a zsidó vallási élet szerves része volt. A zsidó háború kitöréséig a jeruzsálemi templomban naponta mutattak be áldozatokat a birodalom jólétéért, a diaszpórában élő zsidók zsinagógáiban pedig imádkoztak érte. A keresztények is követték e szokást, és imádkoztak a felsőbbségért. A keresztények – többek között – azt hangsúlyozták ezzel, hogy békességre törekszenek, a birodalom

⁵ Johannes Rau, a Német Szövetségi Köztársaság egykori elnöke, hívő református keresztény volt, és a Római levél 13. fejezetéről szóló bibliatanulmányban a következő megjegyzést tette: a Római levél nem valamiféle keresztény államtan, hanem az Isten üdvözítő tetteiről szóló bizonyágtevés. Az állam Isten akaratából áll fenn, mint átmeneti intézmény. Feladata, hogy elviselhető korlátok közt tarthassa a bűnt. Ezért az állam átmeneti intézmény, nem kell se magasztalni, se dicsőíteni, se szeretni, egyszerűen engedelmeskednünk kell neki a polgári étellel összefüggő kérdésekben mindaddig, amíg nem kér olyasmit, ami ellentétben van Isten akaratával. *„Az óriási hatalmasságok, s mindenféle földi nagyság Isten mérlegére kerül, nem pedig fordítva”* (A keresztények és a világi felsőbbség, Bibliamagyarázat, Strasbourg, 1998. in Rau, J.: *A Biblia és a politikus, A világ és az egyház*. Ökumenikus Tanulmányi Központ, Budapest, 2008, 86-95. p).

mintapolgárai, nem pedig bajkeverői. A keresztények imáihoz azonban folyamatos evangelizáló szolgálat kapcsolódott. A keresztények azért imádkoztak, hogy nyugodt körülmények között taníthassák hitre és igazságra a népeket (1Tim 2,3-7).

Ki kell azonban emelni egy fontos szempontot: a keresztények imádkoztak a császárért, de nem imádkoztak a császárhoz. Minden ember – így a császár is – rászolgál arra, hogy a gyülekezet imádkozzon érte, de egyetlen ember – még a császár sem – érdemli meg azt, hogy imádattal hajoljanak meg előtte.

Tit 3 1-2: Pál kéri Tituszt, hogy intse a híveket: *„engedelmeskedjenek, és legyenek készek minden jó cselekedetre”* (Tit 3,1). A szakaszban a Római levél tizenharmadik fejezetének üzenete visszhangzik. Az engedelmisség tipikusan keresztény magatartás, ami meggyőzően bizonyíthatja a kívülállók előtt is, hogy a keresztények pozitív szerepet töltenek be a társadalomban.

Pál ugyanakkor azt is kéri, hogy a keresztények legyenek készségesek a jó cselekedetekben. A jó cselekedetek említésének kettős funkciója van, egyfelől kijelöli a keresztények engedelmisségének határait: csak a jó cselekedetekben legyünk készségesek. Másfelől megfogalmazza az engedelmisség indítékait. Nemcsak a törvényesség, hanem a jó cselekvésének készsége is engedelmisségre készítet bennünket.

1Pt 2,13-17: Péter az első levelet Rómából írta: *„köszönt titeket a veletek együtt kiválasztott babiloni gyülekezet”* (1Pt 5,13) - írja. A levélben felismerhetjük a Római levél tizenharmadik fejezetének hatását: *„engedelmeskedjétek minden emberi rendnek”,⁶ „mindenkinek adjátok meg a tiszteletet”*. Péter érvelése azonban több ponton eltér attól, amit a Római levélben olvasunk. A levélben igen erős hangsúly kerül a szenvedésre. A szenvedést jelentő görög szavak tizenhat helyen fordulnak elő benne. Az apostol valamilyen formában a levél minden fejezetében ír a szenvedésről. Mit tegyenek a keresztények akkor, ha rágalmak és méltatlan támadások érik őket? A politikai hatalom iránti tisztelettel és engedelmisséggel adják bizonyosságát annak, hogy a velük szemben felhozott vádak alaptalanok.

Péter azt is mondja, hogy a keresztények *„az Úrért”* (1Pt 2,13) engedelmeskedjenek a hatalmasságoknak, azzal a szándékkal, hogy *„jót cselekedve némítsák el az értelmetlen emberek tudatlanságát”* (1Pt 2,15). Péter azonban nem nevezi a hatalmasságot Isten szolgájának, ezzel szemben azt mondja, hogy a keresztények – ámbár szabad emberek – *„Isten szolgálói”,* akik a földi hatalom iránti engedelmisséggel is istentiszteleti cselekményt hajtanak végre.

Végül érdemes megfigyelni, hogy Péter nem mondja azt, hogy a világi hatalom Isten rendeléséből áll fenn. Mind Péter első levele, mind a Római levél tizenharmadik fejezete helyesli azt a keresztény magatartást, amely tiszteletet és engedelmisséget követel a politikai vezetők iránt. Péter első leveléből azonban hiányzik az a páli tétel, miszerint minden állam Isten rendelése, mert az apostol felismerte, hogy a hatóságok kárt is okozhatnak. A levél szerzője mégsem biztatja olvasóit ellenállásra. Arra inti őket, hogy az üldözések közepette is kövessék Jézus Krisztus példáját, aki szintén igazságtalanul szenvedett (1Pt

⁶ A „rend” szó jelentése nem világos, de a következő mondatból kiderül, hogy a szerző a politikai tisztségekre gondol. A keresztények engedelmeskedjenek mind a császárnak, mind azoknak a királyoknak és kormányzóknak, akiket a császár nevezett ki (Pilgrim, E. W.: im.: 24. p).

2,21). Péter első levelében a római állam nem Isten szolgálja, nem Sátán eszköze, hanem olyan gyarló emberi intézmény, ami megpróbál igazságot szolgáltatni polgárainak.⁷

A kritikai távolságtartás etikája

Jézus és a politikai hatalom kapcsolatát sokan szélsőséges módon közelítik meg. Van, aki azt állítja, hogy Jézus etikája közel állt a zelótákhoz, akik a római hatalommal szembeni erőszakos szembenállást követték. Akik ezt gondolják, azok Jézus alábbi kijelentésére építik feltevésüket: „nem azért jöttem, hogy békességet hozzak, hanem hogy kardot” (Mt 10,34), és arra hivatkoznak, hogy kard volt a tanítványoknál akkor, amikor Jézust letartóztatták. Vannak olyanok is, akik szerint Jézus tetteinek és tanainak egyáltalán nem voltak politikai vonatkozásai. Szerintük Jézus olyan közelinek tartotta Isten országát, hogy egyáltalán nem érdeklődött a jelenvaló világ dolgai iránt. Végül olyanok is vannak, akik szerint Jézus csupán az üdvösség lelki evangéliumát hirdette, és ennek igen kevés köze van a politika és a történelem valós világához. Egyik nézet sem alkalmas arra, hogy átfogó képet adjon Jézus és a politikai hatalom viszonyának kényes kérdéséről. Jézus – amikor csak megtehetette – igyekezett távol maradni a politikai hatalom képviselőitől, üzenetének mégis voltak olyan elemei, melyek eligazítanak bennünket ebben a kérdésben.

Jézus szolgálatából négy olyan epizódot szeretnék kiemelni, amiben röviden össze lehet foglalni az Üdvözítő tanítását. Ezek Jézus megkísértésének története (Mt 4,1-11; Lk 4,1-13), tanítás az igazi nagyságról (Mk 10,35-45; Mt 20,20-28; Lk 22,24-27), a farizeusok és a Heródes pártiak provokációja az adóval kapcsolatban (Mk 12,13-17; Mt 22,15-22; Lk 20,20-26), valamint Jézus és Pilátus párbeszédei (Jn 18,33-38; 19,8-11).

Jézus megkísértése (Mt 4,1-11; Lk 4,1-13): Jézus a Lélek készítésére nyilvános működése kezdetén a pusztába ment, hogy felkészüljön szolgálatára. Választ kellett adnia a kérdésre: mint az Atya szeretett Fia, hogyan valósíthatja meg az emberek üdvözítésének szent szolgálatát? Sátán három alternatívát tárt elé, hogy kísértse őt: válassza a Mózes által követett utat, és adjon kenyeret az éhezőknek (Mt 4,1-4; Lk 4,1-4). Válassza a karizmatikusak által követett utat, jelekkel és csodákkal kápráztassa el az embereket (Mt 4,5-7; Lk 4,9-12). Végül dönthet úgy is, hogy igénybe veszi a politikai hatalmat, hogy küldetését teljesíthesse (Mt 4,8-10; Lk 4,5-8).

Jézus mindhárom kísértést elutasította: országát nem társadalmi reformokkal, látványosságokkal és politikai programokkal akarta megvalósítani. Az evangéliumokon végighúzódik egy bizonyos feszültség ebben a kérdésben: Jézust hallgatói és barátai, sőt még tanítványai is éppúgy félreértik, mint ellenfelei: politikai vezetőt látnak benne, aki jobbra fordítja népe sorsát. Jézus prédikációinak és tetteinek fő váza Isten országának meghirdetése, ez az ország azonban egyet jelent a földi hatalom és dicsőség elutasításával, illetve az együttérzés és a kegyelem gyakorlásával.

Az igazi nagyság (Mk 10,35-45; Mt 20,20-28; Lk 22,24-27): E szakasz megmutatja, hogyan értelmezték az evangéliumok Jézus kritikai álláspontját a hatalommal szemben. A tanítványok már korábban is vitáztak arról, hogy ki a nagyobb a mennyek országában (Mk 9,33-37; Jn 18,1-5; Lk 9,46-48). Itt Zebedeus fiainak kérése, valamint a tíz tanítvány bosszankodása ad alapot arra, hogy Jézus megfogalmazza azt az éles különbséget,

⁷ Pilgrim, E. W.: im.: 25. p.

ami a politikai hatalom és az evangéliumi hatalom között áll fenn. Vizsgálódásunkat arra a szakaszra összpontosítjuk, amit Jézus a tíz tanítványnak mondott.

Jézus szavaiban a pogányok képviselik azt a politikai intézményt, ami ebben a világban érvényesül. Számukra a kulcsszó „uralkodnak” és „hatalmaskodnak” (Mk 13,42). Ebben benne van a világ hierarchikus berendezettsége: vannak urak és szolgák, kivételezettek és kizsákmányoltak. Lukács mindehhez hozzáad még egy elemet: a világi hatalom képviselői „jőtevőknek hívadják magukat” (Lk 2,25). A római világban elterjedt volt, hogy a hatalom birtokosai – a császárok, királyok, helytartók – „benefíciumot” (kegyadományt) adtak alattvalóiknak, amivel „kliensekké” (lekötelezettek) tették őket. Augustus császárt dicsérték, Nérót egyenesen „megváltónak és jőtevőnek” nevezték a benefíciumok miatt. Jézus szerint sem a hatalmaskodás, sem mások megvesztegetése nem lehet az Isten országának eszköze, ezért a politikai hatalom alkalmatlan arra, hogy Isten országának építőjévé váljon.

A politikai hatalom módszereivel szöges ellentétben állnak azok a módszerek, amelyeket Jézus és a tanítványok követnek: ez pedig a szolgálat és önfeláldozás. Ebben a másik közösségben az, aki nagy, szolga (*diakonosz*), és aki első, az mindenki rabszolgája (*dulosz*). Az Isten országának értékrendje nyilvánvalóan visszájára fordítja a világ által elfogadott értékeket és szerepeket. Új közösség születik itt, melyben lemondanak az ellenőrzésről mások javára. Itt elfogadhatatlan az ambíció és a hatalommal való visszaélés.

Jézus saját személyében valósítja meg az igazi nagyságra vonatkozó alapelveket: „Mert az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért.” (Mk 10,45) A kereszt árnyékában felvillan az új közösség fénye, amelyben a kapcsolatokat nem az erő és a pozíció határozza meg, hanem a szolgálat, valamint a státusz nélküliek elfogadása, mert ebben az új közösségben a megváltottak egymásért élnek.

Jézus és az adó (Mk 12,13-17; Mt 22,15-22; Lk 20,20-26): Az írásmagyarázók vitaelszólásnak nevezik azt a szakaszt, melyben Jézus szavai elhangzanak: „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és az Istennek, ami az Istené” (Mk 12,17). E rövid mondat, valamint Jézus kérései és kérdései – „Mit kísértetek engem? Hozzatok nekem egy dénárt, hogy megnézzem. Hoztak egyet, és akkor Jézus megkérdezte: Ké ez a kép és ez a felirat?” (Mk 12,15-16) sok vitára adtak okot az írásmagyarázóknak. Mi lehetett Jézus szándéka azzal, hogy elkért egy adópénzt? Mi a császáré, és mi az Istené? Hogyan viszonyul egymáshoz a császár, illetve Isten követelése? Milyen általános következtetéseket vonhatunk le ebből a rövid mondatból a keresztények és a politikai hatalom viszonyával kapcsolatban?

A szakasz értelmezésének négy eltérő formája alakult ki: (1) a császár és Isten követelményei egyenlő mértékben esnek latba, ketten két egymás mellett álló birodalmat képviselnek. (2) Minden Istené, a császárnak semmije sincs, ezért az ember végső soron csak Istennek tartozik bármivel is. (3) Jézus mindkét hatalmi igényt elismerte, de hangsúlyozta, hogy Isten igényei elsőbbséget élveznek a császár igényeivel szemben. (4) Végül a negyedik megközelítési mód szerint Jézus elismerte a két birodalom realitását, miközben azt tanította, hogy a császár és Isten országa között állandó feszültség van.⁸

Nem boncolgathatom itt a négy eltérő nézet mellett és a velük szemben felhozható érveket, csupán azt mondhatom el, ahogy én látom ezt a kérdést.

⁸ Pilgrim, E. W.: im.: 60-67. p.

A vita tárgya a fejadó, amit a birodalom által leigázott népek polgárainak kellett megfizetni. Ezt az adót Izraelben Kr. u. 6-ban vezették be és egészen a zsidó háború kitöréséig állandó vita tárgya volt: szabad-e Isten választott népének adót fizetni egy őket leigázó pogány császárnak? A zelóták határozottan tagadták a rómaiaknak azt a jogát, hogy adót szedjenek Isten választott népétől, az esszénusok kivonultak a pusztába, a farizeusok kifizették az adót, de lélekben tiltakoztak ellene, míg a szaduceusok és a Heródes pártiak gond nélkül megfizették azt.

Különös jelentősége volt a pénznek is, Jézus nem véletlenül kért belőle egy darabot. A dénár, amit Jézushoz vittek ezüstpénz volt. Két kép és felirat volt rajta. Az egyik oldalon Tibériusz császár képmása, és egy latin felirat: „*Tiberius Caesar, Divi Augusti, filius Augustus, azaz a felséges Tibériusz császár, az isteni Augustus fia*”. A másik oldalon a császár anyjának ülő alakja volt, és ez a latin felirat: „*Pontifex Maximus, azaz főpap*”. Az érme tehát politikai és kultuszi jelvény volt egyszerre. Mind a két felirat létében érintette Izraelt, történeti és vallási vonatkozásban egyaránt. Az érme jelképezte számukra a római hatalmat, a császár istenségét és tiszteletét.

Mi volt Jézus szándéka azzal, hogy kért egy ilyen pénzdarabot? Világossá szeretne volna tenni, hogy ezt a kérdést már eldöntötték Izraelben: a pénz használatban van, a zsidók elismerték a császár uralmát, és elfogadták azokat az előnyöket, amelyek a „római békéből” (Pax Romana) származtak. Miért tesznek most úgy, mintha az adófizetés eldöntendő kérdés lenne? Jézus először a helyzet iróniájára mutatott rá olyan erővel, hogy mind a kérdezők, mind a fültnak elcsodálózkodtak (Mk 12,17).

Jézus azt mondja, „*vissza kell adni*” (görög: apodote)⁹ a császárnak azt, ami az ő tulajdona, de nem mondja ki, hogy mi az, ami a császáré, mint ahogy azt sem fogalmazza meg, hogy mit tekint Isten tulajdonának. Mit kell visszaadni? Azokat az előnyöket, amelyek a birodalmi egységből származnak? Az utakat, a közbiztonságot, a kereskedelmi lehetőségeket? Vagy az adót, ami lehetővé teszi a római rendszernek azt, hogy mindezt biztosítsa a birodalom lakóinak? Nem világos a válasz, de éppen ebben a nyitottságban van elgondolkodtató jellege.

Jézus azonban továbbmegy, és azt mondja, hogy nem a császár joga itt a legfőbb kérdés, hanem az, hogy miként viszonyul az ember Isten követelményeihez? Megadja-e Istennek azt, ami az Istené? Jézus itt sem fogalmazza meg nyíltan, hogy mire gondol, és ez éppen olyan jelentőségteljes, mint a császárnál volt. A válasz mégsem marad teljes homályban: a pénzen a császár képe, neve és rangja van. Ez a pénz arról szól, hogy mit adott a császár, és cserébe mit várhat érte. Az emberen viszont Isten képmása van, Ő teremtette, Ő tartja életben, és Ő gondoskodik megváltásáról is. Mit kell visszaadni ezért cserébe? Önmagunkat, „*élő és szent áldozatul*” (Rm 12,1).

Jézus válaszában azonban nem az a legfőbb kérdés, hogy mi az Istené, és mi a császáré, hanem az, hogy kettéválasztotta a császárra és az Istenre tartozó dolgokat, és ezzel határt szabott a császár követeléseinek. Az államoknak van olyan hajlamuk, hogy túllépjenek azon a határon, amit Isten kijelölt számukra. Jézus azonban elvetette azt a törekvést, hogy elmossa a határt az emberi és az isteni hatalom között. Jézus szavai azt jelentik, hogy meg kell különböztetnünk a politikai, valamint az isteni hatalmat anélkül, hogy elválasztanánk őket egymástól, mert így értjük meg, hogy a császár hatalma ideiglenes és földi, míg Isten hatalma

⁹ „Az eredeti ‘apodote’ jelentése ‘adjátok vissza’. Nem arról van tehát szó, hogy az állam olyat követel, amihez nincs erkölcsi joga: szolgálatot teljesít a nép javára, s ezért méltán szedi az adót. Az adófizetés adóság törlesztés” (Phöhle Károly: Az állam az Újszövetségben. Lelkipásztor, 1959, 19-26. p).

örök és mennyei ezért a császár iránti engedelmisség alárendelt szerepet játszik az Isten iránti engedelmisséggel szemben. Mivel az ember Isten képét hordja, teljes hűséggel és engedelmisséggel tartozik Teremtőjének. Ez a gondolat a Jelenések könyvének üzenetében domborodik majd ki: ne imádjátok se a császárt, se más teremtményt, de „*imádjátok azt, aki teremtette a mennyet és a földet, a tengert és a vizek forrásait*” (Jel 14,7).

Jézus Pilátus előtt (Jn 18,33-38; 19,8-11): Pilátus kétszer hallgatta ki Jézust, aki először beszélt vele, a második alkalommal előbb hallgatott, majd mégis megszólalt. Jézus beszéde és hallgatása igen jelentőségteljes.

A Nagytanács úgy fogatta el Jézust, hogy még nem volt világos, mivel fogják megvádolni. A hamis tanúk kudarcot vallottak, Jézus hallgatott, ezért a főpap nyílt kérdést intézett hozzá: „*Te vagy a Krisztus, az Áldottnak Fia?*” Válaszul Jézus kijelentette: „*Én vagyok, és meglátjátok az Emberfiát, amint a Hatalmas jobbán ül, és eljön az ég felhőiben.*” A főpap megszagatta ruháit, és kimondta a vádat: Jézus istenkáromlást követett el, ezért méltó a halálra (Mk 14,55-65). Jézus tudta, hogy mi lesz színvallásának következménye, de ebben a helyzetben nem hallgathatott. Hallgatása gyávaságról tanúskodott volna.

A kihallgatás Pilátus előtt folytatódott, ott azonban már nem istenkáromlással, hanem felségsértéssel vádolták Jézust: királynak vallotta magát, és azt mondta, hogy nem kell a császárnak adót fizetni, amivel kihívást intézett a római hatalom ellen (Lk 23,23). Jézus előbb együttműködött Pilátussal, és elmondta, hogy ő valóban király, de az Ő királysága nem jelent veszélyt a római birodalom számára. Jézus nem azért lett király, hogy megdöntse a római hatalmat, és kikiáltsa a szabad, független zsidó államot. Az ő országa nem e világból való, nem fizikai, politikai, hanem lelki valóság. Jézus küldetése, hogy Isten igazságát képviselje a világban, és mindenki, aki az igazságból való, hallgat az Ő szavára (Jn 18, 36-37). Pilátus nem értette Jézus szavait, de annyit megértett belőle, hogy Jézus nem jelent veszélyt a politikai hatalom számára: Jézus nem lázadó, Jézus ártatlan a felségárulás vádjában.

Jézus szavai arról tanúskodtak, hogy Isten országa nem politikai jellegű. „*A kormányzat, amelynek fennhatósága alatt Jézus élt, korrupt és elnyomó volt. Mindenfelé égbekiáltó visszaélések történtek: zsarolás, türelmetlenség, pusztító kegyetlenség. A Megváltó mégsem kísérelt meg polgári reformokat. Nem támadta a nemzeti visszaéléseket, nem ítélte el a nemzeti ellenségeskedéseket. Nem avatkozott bele a felsőbbség, a hatalmat gyakorló közigazgatás dolgaiba. Példaképünk távol tartotta magát a földi kormányoktól. Nem azért, mintha közömbös lett volna az emberi bajok iránt, hanem azért, mert az orvosságot nem pusztán emberi vagy külső eszközökben kereste. A hatásos gyógyításhoz egyénileg kell elérni az embert, újjáteremteni a szívet.*”¹⁰

Jézus kihallgatása során a gyakorlatban is bemutatta, hogy mit jelent Isten országának mássága a politikai hatalommal szemben. Jézusnak azonban volt szava a politikai hatalom forrásáról és természetéről is. Amikor Pilátus másodszor is ki akarta hallgatni őt, Jézus hallgatott, ezért Pilátus megkérdezte: „*Nekem nem felelsz? Nem tudod, hogy hatalmam van arra, hogy szabadon bocsássalak, de hatalmam van arra is, hogy megfeszíttesselek?*” (Jn 19,10). Válaszul Jézus egy olyan kijelentést tesz, ami összhangban van mindazzal, amit Pál a Római levélben írt, miszerint Isten jelöli ki a politikai hatalom határait: „*Semmi hatalmad nem volna rajtam, ha felülről nem adatott volna neked: ezért annak, aki engem átadott neked, nagyobb a bűne.*” (Jn 19,11).

¹⁰ White, E. G.: *Jézus élete*. Advent Kiadó, Budapest, 1993, 429. p.

Az ellenállás etikája

A harmadik etikai álláspontot a Jelenések könyvéből ismerhetjük meg. A Jelenések könyvét áthatja az a tudat, hogy a magát istenítő római hatalomban Sátán támadt Krisztus híveire. Három fejezetet érdemes kiemelni a könyvből, melyekben három olyan kifejezést olvasunk, amelyek mindegyikében szerepel a „nagy” szó. A tizenharmadik fejezet felidézi Dániel látomását a tengerből feljövő „négy igen nagy vadállatról” (Dn 7,2), és azok közül is a legrettenetesebbéről (Jel 13,1-10). A tizenhetedik fejezet bemutatja a „nagy parázna” sorsát (Jel 17,1-18). A tizennyolcadik pedig a „nagy Babilont” (Jel 18,1-24). A könyv a hatalom megalomániáját tárja elénk, és elmondja, hogy Isten meg fogja semmisíteni ezt a hatalmat. Mi idézte elő ezt a változást a politikai hatalom megítélésében a keresztények között? Vajon a hatalom megítélésében bekövetkezett változás megváltoztatta-e az evangéliumi keresztények etikai felfogását a politikai hatalommal szemben? Ez az a két kérdés, amire megpróbálok választ keresni előadásom harmadik részében.

Császárkultusz: Az a tényező, ami megváltoztatta a keresztényeknek a politikai hatalomról alkotott látomását az első század végén, a császárkultusz kiteljesedése volt. A császárkultuszban az uralkodók isteni eredetéről szóló keleti hagyományok éltek tovább, így a jelenség nem Rómában, hanem a birodalom keleti tartományaiban keletkezett. Octavianus – aki később felvette az Augustus¹¹ nevet – volt az, aki először engedett a római birodalom keleti tartományaiból származó nyomásnak, és megengedte, hogy templomot építsenek, és áldozatot mutassanak be a császár „génuszának”.¹²

Mi volt a kultusz lényege? Augustus császár génuszát felvették a város és a birodalom „védőszellemeinek” (lares compitales) közösségébe. Áldozatot mutattak be előtte, és mind a katonák, mind a hivatalnokok a császár oltára előtt tettek esküt. A másik nem kevésbé jelentős mozzanat az volt, hogy amikor a császár meghalt és holttestét elégették, a máglya mellől felrepítettek egy sást, ami a császár felröppenő lelkét szimbolizálta. Ezután összejött a római szenátus, és megtartották a „consecratio”-t, azaz az elhunyt császár istenné avatását. Az első században még nem volt általános az elhunyt császárok istenné avatása, összesen négy császár „consecratio”-ját mondták ki: Augustusét, Claudiusét, Vespasiánusét és Titusét. A consecratio második századtól lett általános, de akkor is csupán a meghalt császárra vonatkozott. Csak a harmadik században terjedt el az a szokás, hogy az élő császárokat is istenként tiszteljék.¹³

A Jelenések könyve szempontjából azonban egy olyan lépésről kell szólnom, ami a császárkultuszon belül is radikálisnak minősült. Domitianus az első század végén megpróbálta Rómában is meghonosítani az élő császárok kultuszát. Ezért „Úrnak és Istennek” (Dominus et Deus) szólíttatta magát. Suetoniustól tudjuk, hogy Domitianus elrendelte, hogy a helytartók leveleikben így szólítsák meg őt: „Mi Urunk és Istenünk”. Templomokat építtetett magának – többek között Efézusban is, ahol János apostol tevékenykedett, szobrokat és oltárokat állíttatott magának a köztereken. Minden összejövétel, még egy egyszerű rabszolga felszabadítás is azzal kezdődött, hogy a császár

¹¹ Az „augustus” szó azt jelenti, hogy legmagasabb rendű és legszentebb. Octavianusnak azért adták e nevet, mert a birodalmi egység, valamint a római béke megteremtésével igazolta, hogy több volt az embereknél.

¹² A geniusban való hit a római vallás ősi itáliai rétegéhez tartozik, s e vallásban a genius az ember magasabb rendű „isteni” részét jelentette.

¹³ Kovács Károly: *Hellenizmus, Róma, Zsidóság*. Útitárs Kiadó, Köln-Bécs, 1969, 169-172. p.

szobra előtt áldozatot mutattak be. Tiszteletére nagy ünnepeket rendeztek. A buzgóbbak a császár iránti tiszteletüket azzal fejezték ki, hogy bőrükre tetoválták a császár monogramját (Jel 14,9). Aki megtagadta Domitianus istenként való tiszteletét, azt árulónak tartották, és úgy is bántak vele.¹⁴

A történet teljességéhez tartozik, hogy Domitianus kísérlete kudarcot vallott, a kegyetlen üldözések, melyektől családtagjait sem kímélte meg, ellenszenvessé tették Rómában, ezért meggyilkolták és halála után a szenátus „consecratio” helyett kimondta rá a „*damnatio memoriae*”-t, azaz megátkozta emlékezetét, s ennek gyakorlati következménye lett, hogy a feliratokról le kellett vésni Domitianus nevét.

A császárkultusz pusztán politikai jellegű istentisztelet volt, ami az uralkodó iránti lojalitást fejezte ki, így nem volt bensőséges lelki, vallási tartalma. A keresztények mégis szembekerültek vele; nem azért, mert politikai ellenállást tanúsítottak a császárság intézményével szemben, hanem azért, mert a császárkultuszban a politikai hatalom bálványozását ismerték fel.

Hűséges tanúk: Vannak, akik szerint a Jelenések könyve a császársággal szembeni ellenállásra való felhívás, de erről nincs szó. Sajnos, a bibliai apokaliptika többször olyan forradalmi lépések ideológiai támaszává lett, melyek célja a fennálló politikai rend megdöntése volt. A könyv írója elítéli a politikai hatalommal való visszaélést, ami a császárkultuszban öltött testet, de a visszaélések megszüntetését nem forradalmaktól, hanem Isten beavatkozásától várja, mert hiszi, hogy „*erős Úr az Isten, aki megítéli*” Babilont (Jel 18,8).

Az evangéliumi keresztények feladata nem a politikai hatalommal szembeni ellenállás, hanem a mindenható Istenről¹⁵ és a diadalmas Krisztusról szóló tanúságtetés. „*Ezek a Bárány ellen fognak harcolni, a Bárány azonban legyőzi őket, mert uraknak Ura és királyoknak Királya; és akik vele vannak, azok az elhívottak, a választottak és a hűségesek*” (Jel 17,14). Két olyan kifejezés vonul végig a könyvön, ami megvilágítja a keresztények magatartását a politikai hatalom megalomániájával kapcsolatban. Ezek a „*bizonyásgtétel*” (a görög „*martüsz*” és származékszavai), valamint az „*állhatatosság*” és a „*béketűrés*” (a görög „*hüpomoné*”). Ez a két szó vezérli a keresztények etikai állásfoglalásait.

¹⁴ Bartha Tibor (szerk.): *Keresztyén bibliai lexikon*. Kálvin Kiadó, Budapest, 2000, 1. kötet, 251-252. p. Dr. Lenkeyné dr. Semsey Klára Jelenések könyvéhez írt kommentárjában ezt olvassuk: „Domitianus császár a vallást, mégpedig a császárkultuszt tekintette a Birodalom összetartó erejének. Ő így a császárkultuszt a birodalom minden polgára számára kötelezővé tette, a 'vallást' a politika szolgálatába állította. Domitianus megkívánta, hogy a megszólítása hivatalosan ez legyen: 'Úr és Isten!' A császári rendelet ezekkel a szavakkal kezdődött: 'A mi Urunk és Istenünk Domitianus megparancsolta'. Ezután kezdődött a világraszóló szervezkedés. Évenként minden római polgárnak egy csipet tömjént az isteni császár tiszteletére el kellett égetni és közben ezt kellett mondani az áldozat bemutatása során: 'A császár a mi Urunk.' Minden provinciában megvolt a kívánt berendezés és papság ahhoz, hogy ezt a kultuszt végrehajtsa. Ha az emberek a császárkultusz követelményeinek eleget tettek, megkapták kérelmükre a megfelelő igazolást és az ügyük ígéretes elintézése megtörtént. A császárnak szóló áldozat bemutatásáról szóló írásbeli igazolást a császár két képviselőjének az aláírása hitelesítette. A keresztyénekkal a konfliktus ennek az igénynek a követelése nyomán alakult ki. Ők ugyanis a császárnak szóló áldozat bemutatását, istenként való tiszteletét megtagadták. A császári igénnyel szemben vallották: 'Jézus Krisztus a mi Urunk'. Róma a keresztyéneket nem eretnekeket látott, hanem veszedelmes forradalmárokat. A Damoklész kardja állandóan fejük fölött lebegett, állandóan e döntés előtt álltak: a császár, vagy Krisztus” (*A Jelenések könyvének magyarázata*, Debrecen, 2011, 2. kötet, 53-54. p).

¹⁵ A Jelenések könyve kilenc alkalommal nevezi Istent mindenhatónak (görög: „*pantokratór*”) – Jel 1,8; 4,8; 11,17; 15,3; 16,7,14; 19,6,15 – érzékeltetve azt, hogy Istennek hatalma van a politikai hatalom gyakorlói felett.

A Jelenések könyve azt kéri az egyháztól, hogy tegyen biznyságot Isten Igéjéről és Jézus Krisztus biznyságtételéről (Jel 1,2,9; 22,16). Jézus Krisztus a biznyságtétevés modellje, akit a bevezető köszöntés „*hű tanúnak*” (Jel 1,5) nevez. Jézus Krisztus hű maradt Istenhez annak ellenére, hogy Pilátus halálra ítélte ezért. Amikor a császár visszaélt az Istentől kapott hatalommal, és Jézus Krisztusba vetett hitük megtagadására kényszerítette a keresztényeket, sokan követték Jézust a hűségben és a tanúságtétevésben. Közülük való volt Antipász, akit biznyságtétevése miatt öltek meg Pergamonban, és aki ezért maga is megkapta a megtisztelő „*hű tanú*” (Jel 2,12) méltóságjelzőt. Amikor Jézus felnyitja az ötödik pecsétet, János olyan emberek lelkét látja az oltár alatt, „*akiket az Isten igéjéért öltek meg, és azért a biznyságtételért, amelyet megtartottak*” (Jel 6,9).

A Jelenések könyvében tiszteletreméltó helyet kapnak azok, akik mindhalálig kitartottak a biznyságtétevésben. „*És láttam trónokat: helyet foglaltak rajtuk, és ítélő hatalmat kaptak azoknak a lelkei, akiknek fejüket vették a Jézusról való biznyságtételért és az Isten igéjéért; akik nem imádták a fenevadat, sem az ő képmását, és nem vették fel az ő bélyegét a homlokukra és kezükre: ezek életre keltek, és uralkodtak a Krisztussal ezer esztendeig*” (Jel 20,4). A nehéz időkben János bátor biznyságtétevésre készítet bennünket Krisztus evangéliuma mellett. Minél sötétebb a pillanat, annál jobban ragyog a világosság. Sem fenyegetés, sem elszigeteltség, sem bebörtönzés, sem számkivetés, sem halál nem nyomhatja el Jézus Krisztus hű tanúinak biznyságtétevését.¹⁶

Az egyháznak nemcsak azért kellett küzdenie, hogy biznyságot tehesen, hanem azért is, hogy életben maradhasson. Az állami elnyomatás és a társadalmi elutasítottság közben János egy másik fontos etikai értéket is a gyülekezet elé tár: ez a béketűrés, más szóval az állhatatosság. A Jelenések könyvében az állhatatosság erénye különösen időszerűvé válik. Az állhatatosság alapja az Istenbe vetett bizalom, az a készség, hogy türelmesen várjuk, amíg Isten beteljesíti ígéreteit. Jánosnak nincsenek kétségei afelől, hogy a Sátán feletti győzelem bekövetkezett a mennyben (Jel 12,7-12), sőt a földön is (Jel 1,5-6; 5,9-10). A küzdelem nem tart már sokáig, s a világ Isten és a Bárány kezébe kerül (Jel 21,1-22,5).

Ezért aranyfonalként húzódik végig a könyvön a türelmes kitartás erénye: János a gyülekezet tagjainak testvére és társa az állhatatosságban (Jel 1,9), a hét gyülekezethez intézett győzelmi ígélet célja az állhatatosság előmozdítása, de különös szerephez jut az állhatatosság a hét mennyei jelről szóló, más néven, a nagy küzdelem látomásban is (Jel 12,1-14,20). Ezt olvassuk a tengerből feljövő fenevad bemutatása után: „*Itt van a helye a szentek állhatatosságának és hitének*” (Jel 13,10), és ez a gondolat tér vissza a harmadik angyali üzenetben is: „*Itt van helye a szentek állhatatosságának, akik megtartják az Isten parancsait és a Jézus hitét*” (Jel 14,12).

Ellenállás: A mártíromság és a béketűrés témája valóban mindenütt jelen van a Jelenések könyvében. Viszont sehol sem találunk biztatást a vértanúság keresésére. Azt sem tanítja a könyv, hogy minden kereszténynek meg kell halnia az igazságért. A könyv biztatja olvasóit a politikai hatalom túlkapásaival szembeni ellenállásra, azonban itt is van egy bizonyos mérték. A Jelenések könyve nem hirdet gyűlöletet, erőszakot vagy bosszút. Nem apellál politikai forradalomra, nem szorgalmazza a keresztény légiók vagy a kereszties lovagok összeírását. Sehol nem kiáltja ki a szent háborút Isten nevében, ahogy a zelóta ellenállás tette. Krisztus követőinek szenvedniük is kell a hatalmon lévőkötől, ezért a könyv felkészíti őket, hogy

¹⁶ Pilgrim, E. W. im.: 124-125. p.

fogadják el türelemmel és bátorsággal szenvedésüket, mert győzelmük a szenvedő szeretet által jön el.¹⁷

Mit cselekedjünk hát?

Három alapvető etikai magatartást láttunk tehát az Újszövetségben: Pál és Péter engedelmességre, Jézus távolságtartásra, a Jelenések könyve ellenállásra készítet bennünket. Van-e valamilyen összhang e három megközelítés között? Igen, és nem. Az Újszövetség mindhárom irányzata egyetért abban, hogy a keresztény ember politikai hatalom iránti engedelmissége attól függ, hogy miként él a hatalom az Istentől kapott megbízatással.

Az Újszövetség nem autonóm emberi struktúrának látja az államhatalmat, hanem egy Istentől rendelt, az emberi közösség jólétét biztosító földi intézménynek. Istennek az a szándéka az állammal, hogy biztosítsa az emberek jólétét. Pozitív módon ez akkor valósul meg, ha a politikai hatalom békét, egyenlőséget, szabadságot teremt a nép körében. Negatív módon pedig akkor, ha az államhatalom elrettenti az agresszív erőszakoskodókat. Ha az állam ezt teszi, akkor az egyház elismeri és támogatja azt a törekvését, ami megvalósítja Istentől rendelt feladatát.

Az evangéliumi keresztények nem a politikai hatalom született ellenségei, de nem is válhatnak az állam kritikátlan kiszolgálóivá. Az állam hajlamos arra, hogy visszaéljen Istentől kapott hatalmával. Ilyenkor az evangéliumi keresztényeknek ki kell térniük a visszaélésen nyugvó követelések teljesítése elől, és amennyiben a politikai hatalom megpróbál nyomást gyakorolni rájuk, nem marad más választásuk, mint az Isten iránti hűség gyakorlása akár a vértanúság árán is (ApCsel 5,29).

Mit cselekedjünk? Nincs egyetlen jó válasz: a Pál és Péter által javasolt *konstruktív* magatartást kell követnünk akkor, amikor a politikai hatalom tisztességes erőfeszítéseket tesz az igazságosság megvalósítása érdekében. *Kritikai-átalakító* magatartásra van szükség akkor, amikor azt látjuk, hogy a politikai hatalom birtokosai tévednek, de látunk esélyt arra, hogy a dolgok jobb irányba fordulnak. *Kritikai-ellenálló* magatartásnak van helye akkor, amikor maga a politikai hatalmat terheli a felelősség az igazságtalanságért, az önbálványozásért, és amikor a hatalom elutasítja változást. Az egyházban ismerni kell az állam iránti mindhárom magatartást, mert az evangéliumi keresztények csak így gyakorolhatják felelősségüket hűségesen a politikai jó és rossz világában.¹⁸

Dr. Szilvási József

¹⁷ Pilgrim, E. V.: im.: 127-133. p.

¹⁸ Pilgrim, E. W.: im.: 145-152. p.

MELLÉKLETEK

A KERESZTÉNY ÉS A POLITIKA

Bert B. Beach

E kérdéseket újra, meg újra feltették a keresztény egyház születésétől fogva: Mi a keresztény szerepe a politikában? Részt vehet-e az egyház bármelyik tagja, vagy akár maga az egyház is a politikában? Hogyan kell viszonyulni az államhoz és az uralkodó politikai tényezőkhöz?

Egyes hetednapos adventisták azt gondolják, hogy az egyháznak egyáltalán nincs, és a hívő kereszténynek pedig csupán minimális politikai szerepe van. E szemlélet képviselői arra hivatkoznak, hogy Krisztus országa nem e világból való. Más adventisták viszont hangsúlyozzák, hogy mind a hívőnek, mind az egyháznak megkérdőjelezhetetlen társadalompolitikai szerepet kell vállalnia azért, hogy jobbá tegye az életet. Sőt, vannak olyan keresztények, akik azt mondják, a kereszténységnek létre kell hoznia egy keresztény politikai rendet, ami végül elvezet majd Isten országának eljövételéhez a földön. Az egyáltalán nem politizálunk, és a keresztény politikai rendszer két szélsősége között számos eltérő nézet húzódik meg.

Krisztus példája

Jézus szinte soha nem beszélt arról, hogy tanítványai milyen politikai rendszert kívánjanak maguknak. Nem tekintette magát se társadalmi és politikai reformernek, se keresztes vezérnek. Egyetlen politikai platformot sem hozott létre. A pusztai megkísértésnek voltak politikai vonásai, Jézus azonban ellenállt ezeknek. Bár többször is volt alkalmunk arra, hogy megragadja a hatalmat, és megdöntse a kormányt – ilyen lehetőség volt az ötezer megvendéglése és a virágvasárnapi bevonulás –, Jézus nem élt ezzel a lehetőséggel.

Jézus tanításainak, amennyiben a keresztény gyülekezet azok szerint él, mégis jelentős társadalmi és politikai következményei vannak. Jézus jó hírt mondott a szegényeknek, szabadulást a foglyoknak és bővülő életet (Jn 10,10). Ezért az adventistáknak – az elmúlt évszázadokban élt keresztények példáját követve – el kell ismerniük, hogy van társadalmi felelősségük. Úttörőink nem csupán a személyes megtérés és üdvösség evangéliumát hirdették, hanem nyílt harcot is vállaltak az alkoholizmus, a rabszolga kereskedelem, a nők elleni erőszak ellen, valamint a gyermekek és a fiatalok neveléshez való jogáért.

A társadalompolitikai felelősség bibliai alapjai

A keresztény társadalmi és politikai felelősségének kettős bibliai alapja van. Az első a teremtésről szóló tanítás. Isten a semmiből (*ex nihilo*) megteremtette a világot, és odahelyezett bennünket, mint sáfárait. A sáfárság felelősséget és számadást jelent azzal a területtel kapcsolatban, ami az ember hatalma alatt áll. A második az emberről szóló tanítás. Isten az embert saját képére teremtette. Az ember felelősségének határai az emberi természetéről szóló bibliai tanítás keretei között mozognak. Az emberről szóló keresztény tanítás szerint a férfi és a nő nem az élet tengerében sodródó fadarab, hanem olyan felelős lény, akinek sajátos szerepe van a jövő alakításában. Az emberi lehetőségek célját, irányt és értelmet adnak a keresztényeknek, annak a közösségnek a szolgálatában, melyben élnek.

Így a kereszténység nem elszigetelt individualizmus, vagy befelé fordulás, hanem közösségi vallás. A keresztény adományoknak és erényeknek társadalmi hatásai vannak. A Jézus Krisztus iránti hűség az Isten teremtményei iránti elkötelezettségben, valamint a mások jólétéért végzett szolgálatban mutatkozik meg.

A kettős állampolgárság dilemmája

Az őszinte keresztény mindig szembesül a kettős állampolgárság dilemmájával: egyfelől Isten országának polgára, másfelől egy bizonyos ország állampolgára. Az „új emberiség” részese, de az „ó emberiség” keretei között él. Vajon áthidalhatatlan szakadék tátong e kettő között? Vajon a hetednapi adventista embereknek választaniuk kell egyet a két állampolgárság közül, elutasítva a másikat? Kétségtelen, hogy lehetnek olyan körülmények, amikor az egyik polgársággal járó követelmények szembe állítanak bennünket a másikkal. A Szentírás világos útmutatása szerint ilyen helyzetben „Istennek kell inkább engedelmességnünk mintsem az embereknek” (ApCsel 5,29).

Isten országa azonban nem elszigetelten, a jelen világon kívül van. Isten országa „közöttetek van” (Lk 17,21). Így Isten országa olyan elkötelezettség, magatartás, életmód és gondolkodás, ami egész létünket áthatja, és sajátos értelmet ad földi polgárságunknak. Isten uralma ez, ami egész életünket hatalma alá vonja.

A semmittevés is politikai cselekvés

A politikai rendeződ, mint alapelv a gondviselő Isten ajándéka, amit az elbukott emberiségnek adott. Isten nem kéri a „jóktól”, hogy vonják ki magukat a politikából, és hagyják a politikai és a gazdasági uralmat a „gonoszokra”. A keresztények legyenek a társadalmi élet sói és lámpásai, ezért nem vonulhatnak ki a politikai folyamatokból. Valójában egy ilyen magatartás önmagában is politikai tett, ami szabad utat enged azok számára, akik olyan értékrendet követnek, ami elfogadhatatlan a keresztények számára. A semmit tevés a legbiztosabb recept ahhoz, hogy uralomra segítsük a bűnt. Az adventisták joga és kötelessége is, hogy földi polgárságukat felhasználják arra, hogy az egyház szabadon teljesíthesse küldetését, és segíthessen a kiáltó társadalmi gondok megoldásában.

Politikai felelősségünk

A hetednapi adventistáknak legalább négy politikai felelőssége van:

1. *Imádkozniuk kell azokért, akik az országot kormányozzák.* Imádkoznunk kell azoknak a társadalmi kihívásoknak a megoldásáért, melyek negatívan érintik az emberi életet és az evangélium hirdetését. A hívek imája és könyörgése sokkal magasabbra jut, mint azok a politikai nyilatkozatok, melyek papírhegyeket töltenek meg.
2. *Szavazatukkal befolyásolniuk kell, hogy kik jussanak hatalomra.* Az adventistáknak akkor is élniük kell szavazati jogukkal, amikor csupán arra van módjuk, hogy a két rossz közül a kisebb rosszat válasszák.
3. *Meg kell ismerniük a politikai valóságot.* Az adventistáknak – más polgárokhoz hasonlóan – arra kell törekedniük, hogy minél tájékozottabbak legyenek az emberi életet érintő kérdésekben. A politikai kérdésekben tanúsított tudatlanság nem emeli a lelkiiséget.
4. *Ha módjuk van rá, jelöltetniük kell magukat a választásokon.* Az adventisták alkotmányos joga, hogy megméressenek a választásokon. Ezen kívül természetesen vannak olyan kormányzati hivatalok is, amelyek nem igényelnek politikai kampányt. Ellen White azt írta, hogy nincs abban semmi rossz, ha valaki arra törekszik, hogy törvényhozó testületekben üljön, és elősegítse a törvényhozás munkáját (MYP 36. p). Ugyanakkor azt tanácsolta, hogy az

egyház alkalmazásában álló lelkészek és tanítók tartózkodjanak a politikai pártosságtól (GW 391-395. p). Az indokok világosak: a pártpolitikai tevékenységnek megosztó befolyása van. A lelkész könnyen szétszakíthatja a gyülekezetet politikai pártok mentén, és ezzel szükségtelen akadályt gördít az elé, hogy az egész nyáj pásztora lehessen.

A politizálás veszélye

Miután aláhúztuk a hívők állampolgári jogait és kötelezettségeit, szólni kell arról, hogy milyen veszélyt rejt magában a politizálás mind az egyén, mind a gyülekezet életében. A császár az adventistákat éppen úgy megtévesztheti, mint más embereket. A politikai sikerek megalkuvással, önfelmagasztalással, gyengeségeink elhallgatásával és pártoskodással járnak együtt. Időnként olyan dolgokat kell tenni, ami összeegyeztethetetlen legjobb erkölcsi ítéletünkkel. A politika kizsákmányolja és megfosztja az embert személyes szabadságától. A keresztény politikusok nagyon nehéz terepen mozognak. El kell kerülniük, hogy a politikai aktivitás azt a hamis képzetet keltse bennük, hogy nincs Isten, aki igazgatja az emberek ügyeit.

Egyre nagyobb veszély rejlik abban, hogy az egyházak politizálni kezdenek. Mindez nemcsak oda vezet, hogy az egyház belebonyolódik a politikába, hanem gyakran a keresztény hit és az evangélium is politikai értelmet nyer. Számos egyházban átkerült a hangsúly a személyes erkölcsiségről a társadalmi erkölcsökre. Ennek következtében számos egyházban olyan világias eszmék kaptak lábra, melyek következtében elmosódott a szent és a közönséges közötti különbségtétel. Szomorú látni, amikor a keresztények társadalmi megnyilatkozásai pontosan olyanok, mint a nem keresztényeké.

Óvatos egyházi részvétel

Az elmondottak arra készítetnek bennünket, hogy óvatosan járjunk el politikai kérdésekben. Egy világszéles egyház, melynek több ezer intézménye és több millió tagja és szimpatizánsa van, nem kerülheti el, hogy kapcsolatba lépjen kormányokkal és politikai szervezetekkel. Nemcsak az egyéneknek, az egyház szervezeti egységeinek is vannak jogai és kötelességei. Az egyháznak joga van ahhoz, hogy szót emeljen akkor, amikor olyan törvények és rendelkezések születnek, melyek – akár pozitív, akár negatív formában – érintik az egyház küldetését.

Az egyház azonban soha – és a soha itt nagyon komolyan veendő – nem azonosíthatja magát egyetlen politikai párttal, vagy politikai rendszerrel sem. Az ilyen elköteleződés gyors és látványos előnyöket hozhat ugyan, de ezekért az előnyökért az egyház végül evangelizációs és prófétai szolgálatának megbénulásával fizethet.

Röviden: az egyház maradjon egyház, és ne váljon más jellegű társadalmi szervezetté. Az egyház legígéretesebb eszköze a társadalom átalakítására az, ha az evangélium üzenetével átformálja az egyéneket. Ezt cselekedve a hetednapos adventisták kettős küldetést teljesítenek a világban: evangelizálnak és szolgálnak.

(Amikor Bert B. Beach ezt az írást közzétette, a Generál Konferencia egyházközi kapcsolatokért felelős irodájának a vezetője volt)

ADVENTISTÁK ÉS POLITIKA

C. Mervyn Maxwell

Az elnökválasztás következtében ismét az érdeklődés homlokterébe került a politika az Egyesült Államokban. Ezért is érdemes újragondolni Ellen G. White kijelentéseit a hetednapi adventisták és a politika viszonyáról. E kijelentések egyike „*Speciális bizonyágtétel a politikáról*” címmel jelent meg „*A keresztény nevelés alapjai*” (Fundamentals of Christian Education, 475-484. p) című könyvben. Az egyik mondat így hangzik: „*Az Úr azt szeretné, ha népe eltemetné a politikai kérdéseket. Ezekben a dolgokban a hallgatás ékesszólás*” (FE 475).

Ezt a bizonyágtételt egy olyan gyűjteményben olvassuk, ami a nevelésről szól. A bizonyágtétel ezzel a megszólítással kezdődik: „*Iskoláink tanárainak és vezetőinek.*” A szövegben található belső bizonyítékok azonban azt mutatják, hogy a szerző szélesebb közönséghez kívánt szólni. Az idézett mondat az Úr népére vonatkozik, más mondatokban pedig ilyen szavakat olvasunk: „*azok, akik valóban keresztények... nem politikai jelvényeket, hanem Krisztus jelvényét viselik*” (FE 476); „*mindazok, akik ez utolsó napokhoz szóló üzenetet hordozzák*” (FE 482), illetve „*mindazok, akik elfogadják Krisztust – lelkészek és laikus tagok*” (FE 483). Ezt a speciális bizonyágtételt tehát nem csupán a lelkészeknek és tanároknak, nem is az egyháznak, mint testületnek, hanem minden odaszentelt életű gyülekezeti tagnak szánta a szerző. A lelkészek és a tanárok kötelessége, hogy továbbítsák az üzenetet minden hetednapi adventistának.

Milyen okokat sorolt fel Ellen G. White? A cikk alapvetően azt hangsúlyozza, hogy az adventisták tartózkodjanak a politikától, hogy elkerülhessék a szükségtelen összetűzéseket, valamint a méltatlan szövetséget a világgal, és így szabadokká váljanak a harmadik angyal üzenetének hirdetésére. Vajon ez a tanács csupán egy adott körülményre vonatkozott, vagy olyan alapelvet kell látnunk benne, amit minden körülmények között követnünk kell?

A dokumentumban számos olyan kifejezést találunk, ami állandóságról tanúskodik. „*Isten felhívja népét: 'Menjete ki közülük és szakadjatok el tőlük!' Azt kéri, hogy a szeretetet, amit irántunk tanúsított, népe azzal viszonyozza, hogy készségesen engedelmeskedik az Ő parancsolatainak. Gyermekének el kell szakadniuk a politikától és a nem hívőkkel való szövetségtől*” (FE 483). Továbbá: „*Az Úr azokról beszél, akik a jelenvaló igazság híveinek vallják magukat, és mégsem látnak semmilyen következtelenséget abban, hogy részt vegyenek a politikában, összevegyülnek ez utolsó napok szennyével, mint ahogy a körülmételek keveredtek a körülmételekkel, és kijelenti, hogy mindkét osztályt meg fogja semmisíteni. Ezek az emberek olyan munkát végeznek, amit nem bízott rájuk az Úr*” (FE 482). És végül: „*Isten népének kezében vannak a megbékéltetés eszközei. Vajon az lenne a feladatuk, hogy ellenségeket szerezzenek maguknak a politikai világban? – Szó sincs róla... küldetésük az, hogy egy sajátos munkát végezzenek, és sajátos üzenetet hirdessenek... Isten nem azt kéri tőlünk, hogy azzal bővítsük befolyásunkat, hogy összevegyülünk a társadalommal, és egyesüljünk más emberekkel a politikai kérdések területén, hanem azt, hogy megálljunk Krisztussal, a Fővel együtt, mint olyan egyének, akik egy nagyobb egység részét képezik*” (FE 479).

Ellen G. White a fent idézett bizonyágtételt 1899-ben írta, egy évvel előbb, 1898-ban jelent meg a „*Jézus élete*” című könyv, melynek egyik szakasza szintén maradandó elveket fogalmaz meg a politikai kérdésekkel kapcsolatban: „*A kormányzat, amelynek fennhatósága alatt Jézus élt, korrupció és elnyomó volt. Mindenfelé égbekiáltó visszaélések történtek: zsarolás, türelmetlenség, felőrlő kegyetlenség. A Megváltó mégsem kísérelt meg polgári reformokat. Nem támatta a nemzeti visszaéléseket, nem ítélte el a nemzeti ellenségeskedéseket. Nem avatkozott bele a felsőbbbség, a hatalmat gyakorló közigazgatás dolgaiba. Példaképünk távol tartotta magát a földi kormányoktól. Nem azért, mintha közömbös lett volna az emberi bajok iránt, hanem mert az orvosságot nem pusztán emberi vagy külső eszközökben kereste. A hatásos gyógyításhoz egyénileg kell elérni az*

embert, újjáteremteni a szívet. Krisztus országát nem törvényhozó testületek, tanácsok vagy bíróságok döntésével, a világ nagyjainak támogatásával alapítja meg, hanem azzal, hogy Krisztus természetét az emberekbe ülteti a Szentlélek munkája által” (DA 509).

1899-ben, abban az évben, amikor a nevelőkhöz címzett bizonyágtételt írta, Ellen G. White írt egy bizonyágtételt a Battle Creek-i gyülekezetnek is. Ebben a következőket mondta: *„Kereszténység? – milyen sokan vannak azok, akik nem tudják mi az! Nem olyasmi, amit mint puszta külsőséget magunkra ölthetünk. Olyan élet az, amit áthatott Jézus élete. Azt jelenti, hogy Krisztus igazságának fehér öltönyét viseljük. Ami pedig a világot illeti, a keresztények ezt mondják: nem keveredünk bele a politikába. Határozottan kijelentik: idegenek és zarándokok vagyunk a földön, polgárjogunk fentről való” (TM 131).*

A történelmi összefüggések ismerete hozzájárulhat ahhoz, hogy jobban értsük Ellen G. White fent megfogalmazott kijelentéseit. Amikor a szerző ezeket a sorokat írta, az ipari forradalom következtében Amerika városiasodása nagy lendületet vett. Az ipari monopóliumok olcsó munkaerőt kerestek, ezért képesítés nélküli munkásokat csalogattak az Egyesült Államokba magas fizetést ígérve nekik. Lengyelek, olaszok, csehek és mások, akik válaszoltak a hívásra, valóban magasabb fizetést találtak, de egyszersem drágább életfeltételeket és elviselhetetlen munkakörülményeket is. Olyan volt a gazdasági nyomás, hogy még a gyerekeknek is tizenkét órát kellett dolgozniuk a hét minden napján az igen veszélyes üzemekben. Ha bármelyik munkás csupán egyetlen napot hiányzót akármi okból, már el is bocsátották.

Az igazságtalanság erőszakot szült: 1886-ban, 1892-ben és 1894-ben is véres sztrájkok és lázadások voltak Chicagóban, New Yorkban, Coloradóban és másutt. A nagyobb egyházak elvesztették bizalmukat az evangélium hatékonyságában. A szemináriumok kiürültek, mert a teológiai hallgatók abbahagyták teológiai tanulmányaikat, és elmentek szociális munkásoknak. Az ország minden szöszkéről elhangzott a követelés: törvényeket kell hozni az élet- és a munkakörülmények javítása érdekében. Azt mondják, minden könyv best seller lett, aminek címében ott volt a szó: *„társadalmi”*.

A vidéki szegénység hasonló volt, mint a városi, a szegénységben élő feketék elleni faji megkülönböztetés szintén feszültséget keltett. Az amerikai lelkészek ezeken a területeken is hangot adtak annak a követelésnek, hogy politikai reformokra van szükség. Az amerikai adventisták, akik általában konzervatív teológiai és republikánus politikai meggyőződést követtek, a tőke és a munka, a gazdag és a szegény emberek ellenségeskedését Jakab apostol levele ötödik fejezetének szemüvegén át szemlélték, és szembeszálltak azokkal az egyházi emberekkel, akik liberális eszméket hirdettek. Ennek következtében ők maguk is belekeveredtek a politikai harcokba. Ez a helyzet tette szükségessé, hogy Ellen G. White határozott hangot üssön meg a fent idézett bizonyágtételekben.

Ne terjesszük politikai nézeteinket!

Ellen G. White bizonyos helyzetekben bátorította az adventistákat, hogy szavazzanak (2SM 337), és egyáltalán nem mondta azt, hogy az adventisták mindenestől hagyják figyelmen kívül a politikai kérdéseket, de azt mondta, hogy politikai nézeteinket tartsuk meg magunknak, és ne terjesszük azokat *„se írásban, se szóban” (2SM 336-337).*

Vajon ez azt jelenti, hogy az adventisták maradjanak veszteg, és ne tegyenek semmit a szegényekért? Vagy éppen ellenkezőleg, Isten azért kéri tőlünk, hogy maradjunk távol a politikától, hogy azzal foglalkozhassunk, ami valóban lényeges? Isten népének *„sajátos munkája és sajátos üzenete van... Isten nem azt kéri tőlünk, hogy azzal bővítsük befolyásunkat, hogy összevegyülünk a társadalommal, és egyesüljünk más emberekkel a politikai kérdések területén, hanem azt, hogy megálljunk Krisztussal, a Fővel együtt, mint olyan egyének, akik egy nagyobb egység részét képezik” (FE 479).*

Minden ország letaposott népének szüksége van jobb élet és munkakörülményekre. Az adventisták azzal fejezhetik ki szociális érzékenységüket, hogy a szó széles értelmében vett orvosi missziót folytatnak, valamint azzal is, hogy felkészítik az embereket az új világra, ahol nem lesz sem

igazságtalanság, sem szegénység. Nincs arra szükség, hogy az adventisták közvetlen módon beavatkozzanak a politikai reformok megvalósításába, mert erre éppen elég ember van rajtuk kívül is. Ellen G. White azt írta, hogy Isten emberei már ott vannak a kormányokban, hogy segítsék Őt abban, hogy jó törvények szülessenek (1T 203).

Az adventisták ne keveredjenek bele a politika mindennapi ügyeibe, még pedig azért ne, mert (1) pártállásuk megakadályozza őket abban, hogy más pártok híveinek is hirdessék az evangéliumot. (2) Az egyházban megnyilatkozó politikai ellentétek szükségtelenül gyengítik az egyház bizonyágtételét az evangélium egységet teremtő erejéről. (3) A pártokhoz való csatlakozás meg nem engedett szövetséget, „felemás igát” (2Kor 6) eredményez a hívők és a nem hívők között. (4) A politikai munka, ami a legjobb esetben is csak felszínes megoldást kínál, elvonja a hívőt attól, hogy maradandó megoldásokért fáradozzon.

Ellen G. White ezt mondja, ha a hetednapos adventisták távol maradnak a politikától, lesznek emberek, akik megvalósítják a szükséges reformokat, de amennyiben az adventisták elhanyagolják a harmadik angyal üzenetének hirdetését, nem lesz olyan nép, aki elvégzi ezt az egyedülálló szolgálatot a világért?

(C. Mervyn Maxwell az Andrews Egyetem egyháztörténelem tanára volt, amikor ezt a cikket írta. Megjelent: a Ministry című folyóirat 1976. októberi számában).